

О. О. Гармашов

аспірант кафедри освіти та управління навчальним закладом
Класичного приватного університету

ЗМІСТ І СТРУКТУРА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА ЕКОНОМІКИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ТРЕНІНГОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті представлено авторське бачення феномену готовності майбутнього викладача економіки до використання тренінгових технологій. Ця проблема в реаліях сучасної економічної освіти недостатньо вирішується, оскільки в умовах магістерської підготовки майбутніх економістів не приділяється достатня увага розвитку їх педагогічної компетентності.

У роботі проведено ґрунтовний аналіз визначень поняття готовності в аспекті підготовки фахівців для галузі освіти. Його результати довели, що не існує універсального визначення феномену «готовність». Зважаючи на сучасні реалії підготовки майбутніх фахівців, які ґрунтуються на компетентнісній основі, готовність майбутнього викладача економіки до використання тренінгових технологій розуміється як динамічна комбінація індивідуальних характеристик студента магістратури економічного профілю, наявність у нього знань, умінь, практичних навичок, способів мислення та мотиваційних установок, що забезпечують здатність до організації ефективного навчання інших осіб засобами квазіпрофесійного характеру.

Готовність есплікується за допомогою чотирьох компонентів: мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та особистісного. Мотиваційний компонент утворюють такі показники: усвідомлення себе у професії викладача економіки; потреба у використанні тренінгових технологій; професійно-педагогічна мотивація. До когнітивного входять: здатність до пізнання; володіння психолого-педагогічними знаннями; обізнаність у тренінгових технологіях. Діяльнісний компонент складається з: володіння тренінговими технологіями; комунікативних умінь; організаторських якостей. До особистісного компонента віднесено: творчий потенціал; толерантність; педагогічну рефлексію. Важливість кожного компонента й показника готовності аргументовано окреслено. Критеріями сформованості кожного компонента було визначено: мотиваційно-ціннісний, змістово-пізнавальний, організаційно-діяльнісний та індивідуально-регулятивний.

Представлені в статті результати теоретичного дослідження стануть основою розроблення діагностичного апарату вивчення сформованості в майбутніх викладачів економічних дисциплін готовності до використання тренінгових технологій.

Ключові слова: викладач економіки, готовність до використання тренінгових технологій, компоненти готовності, критерії готовності, показники готовності, тренінгова технологія.

Постановка проблеми. В умовах модернізації українській економічній галузі потрібні фахівці, які оволоділи всім спектром загальних і спеціальних компетентностей та здатні до ефективної професійної діяльності. А сприяють цьому викладачі, від професійно-педагогічної готовності яких залежить успішність підготовки майбутніх економістів. «Концепція розвитку економічної освіти в Україні» окреслює основні заходи щодо підвищення ефективності економічної освіти, серед яких одним із ключових є упровадження інноваційних технологій навчання, до яких відноситься тренінг [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ознайомлення з науковими роботами останніх років доводить, що дослідники трактують поняття «готовність» в аспекті майбутньої професійної діяльності. Одні науковці-педагоги спрямовують свої зусилля на формування професійної готовності фахівців різних спеціальностей, інші – на розвиток готовності до окремих видів діяльності за фахом. Зокрема, проблему готовності майбут-

ніх фахівців для сфери освіти вивчали О. Бартків, С. Вітвицька, І. Зайцева, Д. Пашенка, О. Пехоти, Ю. Чапюк, С. Шевченко та ін. У розгляді готовності до діяльності простежуються три основні підходи: функціональний, особистісний, особистісно-діяльнісний [6, с. 152; 13, с. 142].

Згідно з функціональним підходом готовність до діяльності розглядається як стан мобілізації всіх систем організму, необхідних для ефективного виконання діяльності (М. Левітов, Є. Ільїн, О. Ковальов та ін.). Прихильники особистісного підходу (Б. Ананьєв, Л. Кондрашова, В. Сластьонін, В. Рибалка, В. Серіков та ін.) розглядають готовність як невід'ємний і суттєвий компонент розвитку особистості, який ґрунтується на здібностях, індивідуальних рисах та професійно значущих якостях майбутнього фахівця. Представники особистісно-діяльнісного підходу (А. Деркач, М. Дьяченко, Л. Кандибович та ін.) готовність розуміють як єдність професійно значущих якостей, умінь та особистісних якостей в

їх цілісності, що забезпечує фахівцю можливість ефективного виконання діяльності.

Таке різноманіття доводить необхідність уточнення поняття готовності в аспекті підготовки майбутнього викладача економіки до використання тренінгових технологій. Отже, **метою статті** є визначення сутності поняття готовності майбутнього викладача економіки до використання тренінгових технологій та розроблення структури цієї готовності.

Виклад основного матеріалу. Ми не ставили окремим завданням проведення теоретичного аналізу всіх робіт, присвячених проблемі готовності, тому наведемо лише огляд деяких публікацій, в яких розглядається підготовка майбутніх педагогів. Нашу увагу привернули роботи О. Бартків, І. Зайцевої, Д. Пащенко, О. Пехоти, Ю. Чапюк, З. Черних, С. Шевченко і Т. Шестакової. У визначеннях цих науковців спостерігаються два кола ключових понять.

Перше коло утворюють терміни, які розкривають провідну ідею науковця: в О. Бартків готовність – це особливий, особистісний *стан* [1, с. 53]; в І. Зайцевої, Д. Пащенко і З. Черних – це *сукупність* [15, с. 28; 7, с. 19; 12, с. 10]; у С. Шевченко – *здібність* викладача [13, с. 145]; у О. Пехоти, Ю. Чапюк і Т. Шестакової – *утворення* [8, с. 216; 11, с. 29; 14, с. 11]. Як видно, здебільшого готовність називають утворенням або сукупністю. Ми не погоджуємося з розумінням готовності як утворення, оскільки за словниковим визначенням: «Утворення – те, що з'явилося внаслідок творчої діяльності, творчого процесу» [2, с. 1518]. Більш вдало назвати готовність сукупністю, оскільки це поняття трактується як «неподільна єдність чого-небудь» [2, с. 1412]. Як синонім поняття «сукупність» можна взяти термін «комбінація», який тлумачиться як «сполучення, поєднання чого-небудь» [2, с. 558]. Саме таке розуміння найбільше відповідає компетентнісним вимогам, відображеним у Законі України «Про вищу освіту» [9].

Друге коло понять розкриває значущість готовності для ефективного (О. Бартків [1, с. 53]), успішного (О. Пехота [8, с. 216]), оптимального (Т. Шестакова [14, с. 11]) здійснення відповідної діяльності. На нашу думку, готовність дає змогу більш *ефективно* виконувати діяльність. Для цього згідно з особистісно-діяльнісним підходом фахівцю необхідно розвинути індивідуальні риси й здібності та засвоїти знання й вміння.

Індивідуальні риси і здібності, важливі для проведення тренінгу, – це артистизм, увага, креативність, толерантність, емпатія тощо [3, с. 124]. Ці індивідуальні характеристики майбутнього викладача економіки налаштовують його на результативний тренінг.

Педагогічні знання і вміння надають майбутньому викладачеві можливість застосовувати тренінгові технології в педагогічній діяльності.

Для цього він оволодіває інноваційними методами викладання економічних дисциплін, засвоює різноманітні засоби навчання, опановує способи оцінювання студентів. Ці знання й вміння створюють у майбутнього викладача здатність до навчання за допомогою тренінгових технологій.

Наведений огляд дав змогу сформулювати визначення. *Готовність майбутнього викладача економіки до використання тренінгових технологій* – динамічна комбінація індивідуальних характеристик студента магістратури економічного профілю, наявність у нього знань, умінь, практичних навичок, способів мислення та мотиваційних установок, що забезпечують здатність до організації ефективного навчання інших осіб засобами квазіпрофесійного характеру.

Різнманітні методи застосовуються в освітньому процесі з метою навчання майбутніх фахівців, тому використання тренінгових технологій вважаємо діяльністю. Ми погоджуємося з тим, що діяльність є «послідовним процесом, який складається з таких етапів: потреба, мотив, мета, дії (в яких застосовуються засоби), результат і рефлексія» [10, с. 18]. Цими міркуваннями ми скористалися з метою визначення компонентів і показників готовності.

Як і будь-яка діяльність, використання тренінгових технологій починається з потреби й мотивації майбутнього викладача економіки. Саме тому першим компонентом у структурі його готовності є *мотиваційний*, який, на нашу думку, утворюють три показники: усвідомлення себе у професії викладача економіки; потреба у використанні тренінгових технологій; професійно-педагогічна мотивація.

Професійна мотивація не утворюється одним мотивом. Вона починається з інтересу до обраної професії, завдяки чому майбутній фахівець «відчуває» себе викладачем економіки, тобто усвідомлює себе в цій професії. Для цієї професії важливі професійно-педагогічні мотиви, адже саме вони є чинниками, які спонукають майбутніх фахівців до даного виду діяльності [5, с. 43]. Потреба у використанні тренінгових технологій стає останнім поштовхом до цієї активності.

Представлені показники створюють підґрунтя для досягнення мети використання тренінгових технологій – ефективного та якісного навчання студентів економічних спеціальностей. Саме тому критерієм сформованості мотиваційного компонента вважаємо *мотиваційно-ціннісний*.

Для використання тренінгових технологій майбутньому викладачу економіки необхідний комплекс знань та відкритість на оволодіння новими знаннями. Тому наступним компонентом готовності є *когнітивний*, до його складу входять: здатність до пізнання; володіння психолого-педагогічними знаннями; обізнаність у тренінгових технологіях.

Сам термін «когнітивний» у перекладі з латини означає не тільки знання, а й пізнання [10, с. 81]. Отже, важливим показником цього компонента є здатність до пізнання, що для майбутнього викладача є важливою якістю. Завдяки сформованості цього показника фахівець постійно працює над оволодіння новими знаннями та вдосконаленням своїх вмінь. Ефективне використання тренінгових технологій можливе за умови володіння викладачем знаннями психології та педагогіки. Психологічні знання допомагатимуть йому бачити в кожному студенті цілісну особистість, зацікавлювати та мотивувати майбутніх економістів на активну участь у тренінгу, розвивати особистісні якості – увагу, емпатію, креативність, толерантність тощо. Знання педагогіки дають змогу на основі сучасних педагогічних тенденцій впроваджувати різноманітні інтерактивні методи навчання і застосовувати інноваційні засоби навчання. Обізнаність у тренінгових технологіях створює важливі умови для успішного використання їх у своїй майбутній

педагогічній діяльності. Для цього майбутній викладач має знати, що таке тренінг, класифікацію та моделі тренінгів, етапи та методи проведення тренінгу, відомі розробки тренінгів та ін.

Знання утворюють зміст готовності, який постійно доповнюється за рахунок здатності до пізнання. У зв'язку із цим критерієм когнітивного компонента є *змістово-пізнавальний*.

Важливою складовою частиною використання тренінгових технологій є засвоєна майбутнім викладачем економіки сукупність дій, тому третім компонентом готовності став *діяльнісний* компонент. Його утворюють такі показники: володіння тренінговими технологіями; комунікативні уміння; організаторські якості.

У процесі реалізації тренінгу викладач використовує різноманітні методи: мінілекції, демонстрації, дискусії, аналіз ситуацій, мозкові штурми, вправи, ігри, імітаційне моделювання та ін. Бездоганна реалізація цих методів, проведення оцінювання та майстерне їх комбінування в ході

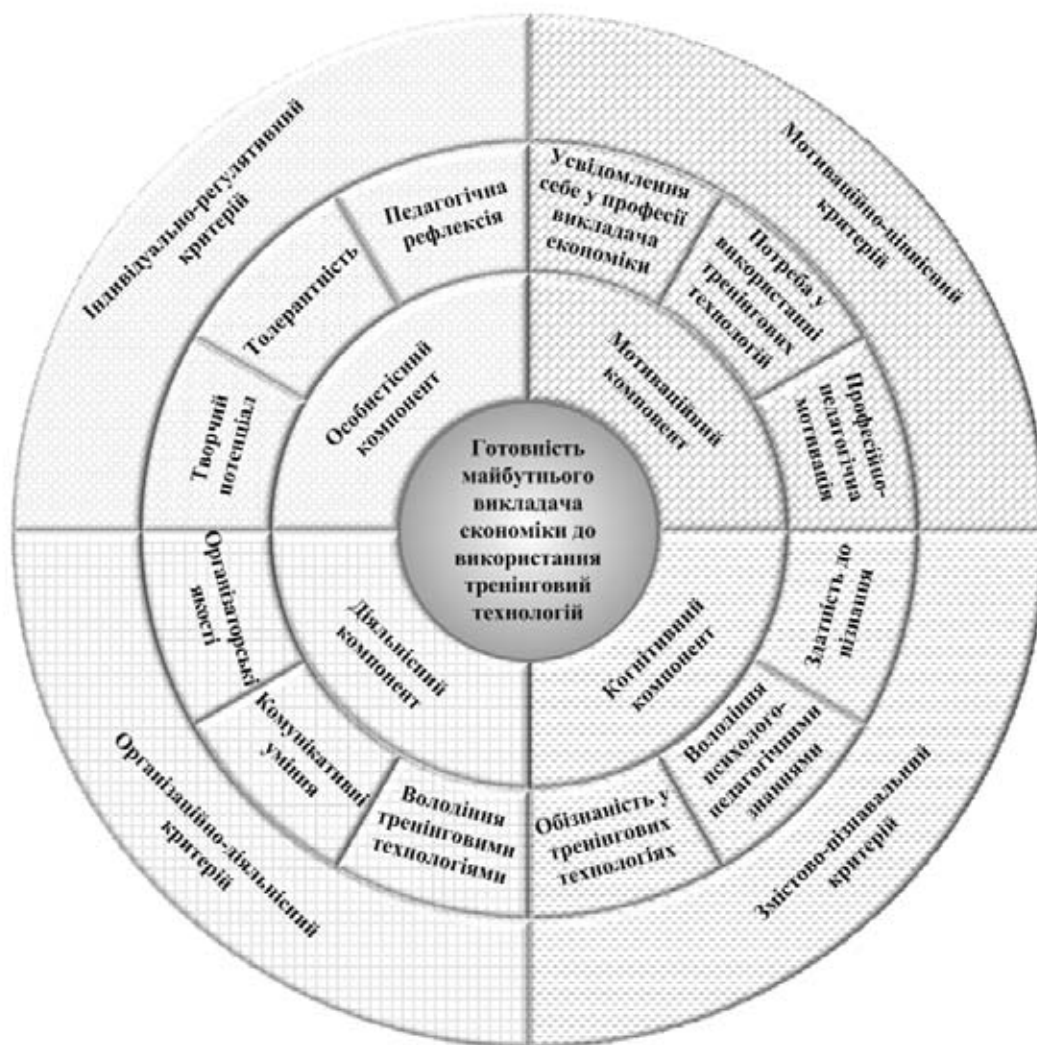

Рис. 1. Структура готовності майбутнього викладача економіки до використання тренінгових технологій

тренінгу свідчать про володіння викладачем тренінговими технологіями. Викладачу-тренеру необхідно легко і невимушено говорити, красиво будувати розповідь, слухати і чути, вміти домовлятися. Все це – важливі комунікативні уміння, які допомагають в проведенні тренінгу. Завдання викладача відслідковувати тренінговий процес, не допускати конфліктних ситуацій, виявити і адекватно оцінити відхилення від програми тренінгу, бути вимогливим і здатним домогтися від студентів вирішення завдань тренінгу та багато інших важливих дій. Успішно вирішити всі ці завдання зможе лише людина, в якій розвинуті організаторські якості.

Володіння практичними діями з проведення тренінгу та розвинуті організаторські якості дадуть змогу викладачу ефективно реалізувати етап його проведення. А тому критерієм діяльнісного компонента є *організаційно-діяльнісний*.

Для проведення успішного тренінгу викладачу необхідні розвинуті такі якості, як толерантність, емпатія, креативність, рефлексія, тощо [3, с. 125]. Всі вони відносяться до особистісних, тому останній компонент готовності – *особистісний*. Його показниками є: творчий потенціал; толерантність; педагогічна рефлексія.

Із наведених особистісних якостей під час проведення тренінгу найбільш доречні креативність, толерантність і рефлексія. Навчання за своєю сутністю – творчий процес. Тренінг – тим більше, оскільки викладач здебільшого не знає, що станеться наступної миті. Розроблення матеріалів до тренінгу також потребує від викладача прояву цієї якості. Отже, першим показником є творчий потенціал майбутнього викладача економіки. Особистісні якості майбутнього фахівця для освітньої галузі – такт, терпіння, позиція «здорового глузду», почуття врівноваженості та самоконтроль. Усі вони в ситуації людських взаємин приєднуються до показника толерантності. Як кожна діяльність, використання тренінгових технологій закінчується контролем або рефлексією. Зважаючи на специфіку майбутньої діяльності викладача, останній показник особистісного компонента – педагогічна рефлексія.

Важливі особистісні якості у сполученні з педагогічною рефлексією дають змогу визначити сформованість особистісного компонента за *індивідуально-регулятивним* критерієм.

Наведена загальна характеристика компонентів, показників і критеріїв готовності майбутнього викладача економіки до використання тренінгових технологій дала змогу розробити її структуру (рис. 1).

Висновки. У роботі на основі проведеного аналізу публікацій визначена сутність феномену готовності майбутнього викладача економіки до використання тренінгових технологій у професійній діяльності. Вона розуміється як динамічна

комбінація чотирьох компонентів (мотиваційного, когнітивного, діяльнісного і особистісного), дванадцяти показників і чотирьох критеріїв (мотиваційно-ціннісного, змістово-пізнавального, організаційно-діяльнісного і індивідуально-регулятивного). Зміст цього комплексу компонентів готовності визначається особливостями педагогічної діяльності в процесі використання тренінгових технологій. До перспективних напрямів подальших досліджень ми відносимо розроблення методики формування даної готовності, яка буде спрямована на розвиток всіх показників і компонентів в комплексі. Також продовження дослідження вбачаємо в розробці діагностичного апарата для визначення рівня сформованості готовності майбутнього викладача економічних дисциплін до використання тренінгових технологій.

Список використаної літератури:

1. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 1. С. 52–58.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
3. Гармашов О.О. Двоплановість підготовки майбутніх викладачів економіки до використання тренінгових технологій. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Запоріжжя, 2017. Вип. 56–57(109–110). С. 123–130.
4. Концепції розвитку економічної освіти в Україні. *Освіта України*. Київ, 2004. № 6. С. 4–5.
5. Макаренко Н., Устименко С. Особенности мотивации педагогической деятельности в условиях инновационного обучения. *Zeszyty Naukowe Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. Witelona w Legnicy*. Legnica, 2015. № 17(4). S. 39–53.
6. Остапенко Е.О. Амбивалентність розуміння феномена «готовність». *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка: збірник наукових праць*. 2009. № 3(27). Ч. 2. С. 152–157.
7. Пашенко Д.І. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів до гуманістичного виховання учнів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 36 с.
8. Пехота Е.Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Институт педагогики и психологии профессионального образования АПН Украины. Киев, 1997. 430 с.
9. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення: 16.04.2017. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 22.12.2017).
10. Пшенична О.С. Підготовка майбутнього менеджера організацій до застосування інформа-

- ційних технологій у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2012. 377 с.
11. Чапук Ю. Готовність до педагогічної діяльності як педагогічна проблема. *Педагогічний часопис Волині*. 2015. № 1. С. 26–30.
 12. Черных З.Н. Формирование профессиональной готовности студентов педагогического вуза в процессе физкультурно-спортивной деятельности : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Шуя, 2012. 23 с.
 13. Шевченко С.М. Дослідження готовності викладача до управління процесом розвитку аналітичного мислення студентів технічних університетів. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 3: Фізика і математика у вищій і середній школі*. 2012. Вип. 9. С. 141–147.
 14. Шестакова Т.В. Формування готовності майбутніх педагогів до професійного самовдосконалення : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2006. 22 с.
 15. Zaitseva I. Professional Readiness of the Teacher to Use Distance Technologies. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2015. Is. 49. P. 25–28.

Harmashov O. Content and structure of the readiness of a future teacher of economics to use training technologies

The article presents the author's vision of the phenomenon of readiness of a future teacher of economics to use training technologies. This problem in the realities of modern economic education is not sufficiently solved, since in the conditions of master's training of future economists they do not pay sufficient attention to the development of their pedagogical competence.

The detailed analysis of the notion of readiness in the aspect of training of specialists for the education sector was conducted in the thesis. Its results proved that there is no universal definition of the "readiness" phenomenon. The readiness is understood as the formation, complex, combination, characteristic, ability, quality. Taking into account the current realities of preparing future specialists based on a competent basis, the word "combination" was chosen as the core definition of readiness. Thus, the readiness of a future teacher of economics to use the training technologies is understood as a dynamic combination of the individual characteristics of the student of the master's degree in the field of economics, the availability of knowledge, skills, practical skills, ways of thinking and motivational facilities that provide the ability to organize effective training of others by means of quasi-professional character.

The readiness is explicated through four components: motivational, cognitive, activity-based and personal. The motivational component consists of the following indicators: self-realization in the profession of a teacher of economics; the need to use training technologies; vocational and pedagogical motivation. The cognitive one includes: the ability to cognition; possession of psychological and pedagogical knowledge; awareness in training technologies. The activity-based component consists of: possession of training technologies; communicative skills; organizational qualities. The personal component includes: creative potential; tolerance; pedagogical reflection. Важливість кожного компонента й показника готовності аргументовано окреслено. The criteria for the formation of each component were determined: motivational and value-based, content and cognition based, organizational and activity-based and individual and regulatory.

The results of theoretical research presented in the article will become the basis for the development of a diagnostic apparatus for the study of the formation of the readiness for use of training technologies at future teachers of economic disciplines.

Key words: *teacher of economics, readiness for use of training technologies, components of readiness, criteria of readiness, indicators of readiness, training technology.*